

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם יהודה פנחס, ירושלים
תאריך: 25.8.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: אני מבקש שבתחילת הראיון תספר קצת על בית אבא. במה אבא עסק, ממה התפרנסתם, ולאחר מכן נעבור הלאה. ראשית, מי היו ההורים שלך?

יהודה פנחס: אחרי מלחמת העולם השנייה, רוב יהדות קמישלי התרכזו בעיירה נציבין. נציבין זו עיירה הגובלת עם קמישלי, לבין אדמת תורכיה. אחרי מלחמת העולם השנייה כאשר חילקו את האזור הזה אחרי נפילת התורכים והגרמנים, הצרפתים קיבלו מנדט על סוריה ולבנון ואילו האנגלים קיבלו מנדט על עיראק, ארץ-ישראל ומצרים. למעשה במצרים הם היו לפני זה. הם היו כ-400 שנה במצרים. העיירה קמישלי היתה איזו מין, בוא נגיד איזה ... האזור היה אזור לא מפותח, לא מבחינה תרבותית ולא מבחינה כלכלית, לא עסקית. הצרפתים נתנו אופציה - כל אחד שירצה יכול לבוא ולקבל אדמה לבנות לעצמו בית.

ש: מה היתה המטרה שלהם בפיתוח האזור?

ת: כדי להרחיב את השליטה שלהם על כל האזור הזה כדי שעיראק, קמישלי היתה גובלת גם עם עיראק וגם עם תורכיה. כדי שלא תיבלע על ידי אחת המדינות האלה. היהודים היו הראשונים שקפצו על המציאה. באו לקמישלי, בנו לעצמם דירות. ביניהם היה אבא שלי והדוד שלי.

ש: שם אביך?

ת: בנימין.

ש: בנימין מה?

ת: בנימין פנחס. כי שם, גם אני אגב השם שלי הוא לא פנחס ... לכן אבי, מאחר שהיה בלבול בין שם המשפחה לבין השם הפרטי ... את זה עשיתי בשנת 50'. אבי היה אדם בזמנו חריג מיתר הקהילה היהודית שבאה ... לקמישלי. אבי למד בבית ספר, ידע ערבית והוא ידע צרפתית קצת וידע תורכית. חיפשו אנשים שיאישו את המשרדים שם. אבי התמנה כממונה ראשי שם.

ש: מה?

ת: ממונה על הגבייה הראשית.

ש: גביית המסים מטעם השלטונות הצרפתים?

ת: הצרפתים, כן. למעשה הצרפתים היו

ש: על הסורים.

ת: ראש הפירמידה.

ש: כן, כמו שבארץ-ישראל.

ת: רוב היהודים שם עסקו בעיקר במסחר זעיר. היו רוכלים, היו כל מיני, אבל מבחינה השכלתית הם לא היו אנשים משכילים. לא למדו כמו יתר הקהילה

ש: הקהילה בסוריה ולבנון.

ת: לא, לבנון זה אזור אחר. אנשים לגמרי שונים מיהדות קמישלי. אגב, יש שלוש ערים ידועות בסוריה – דמשק, חלב וקמישלי. בעיקר בשלושת המקומות האלה ... יהודים. אבל יהדות קמישלי באה אחרי מלחמת העולם השנייה, היגרה מנציבין לקמישלי. ואילו יהדות חלב בסוריה, הם חיו שם כ-400 שנה. בעיקר אחרי גירוש יהדות ספרד. הרבה יהודים מהארצות הלטיניות, בוא נגיד ככה, אלה ששלטו שם אנשי הכנסייה הקתולית, וכל האינקוויזיציה, כל אלה שרצו לברוח ברחו. או נתקעו בתורכיה או באו לדמשק או לחלב. אבל לקמישלי אף אחד מהם לא הגיע. בוא נגיד 1400 שנה. מתי הייתה האינקוויזיציה? 400, 500 שנה בערך. היום אתה תמצא בין הקהילה הדמשקאית והחלבית הרבה יהודים עם שמות משפחה ספרדיים. זה השתרש שם.

ש: כן.

ת: יהדות קמישלי, אני לא רוצה להתעלם מהעובדה, היתה יהדות

ש: פשוטה.

ת: פשוטה, אם אני אגיד את זה כך. אבל מה, היו כאלה שלמדו בחדר. ידעו להתפלל. אבל להתפלסף הם לא היו מסוגלים. היה רב והרב היה המוביל. ... היו אומרים למישהו תגיד אמן, היה אומר אמן. כלומר עם פשוט. במשך השנים הילדים הלכו לבית הספר אבל לא הגיעו למימדים

ש: כמו לימודים גבוהים.

ת: כן. לא הגיעו.

ש: גבוהים אתה מתכוון לתיכון?

ת: תיכון ... תיכון, כן. היו צריכים לעזור למשפחה או למדו בתלמוד תורה, כל הדברים האלה.

ש: הבנתי. מתי אתה נולדת?

ת: 1932.

ש: אתה אני מבין היית אחד מכמה ילדים?

ת: שבעה ילדים. יש עוד שני אחים יותר גדולים ממני. כלומר אני בין האחים שיותר בוגרים. אני היום בגיל 67, כן? אז כשעליתי ארצה הייתי בגיל עשר, הייתי ילד.

ש: הבנתי. אז אני מבין שמבחינת פרנסה לא היתה בעיה בבית?

ת: לא, לא היתה בעיה.

ש: אביך היה לו תפקיד מטעם השלטון הצרפתי, ממונה על גביית המסים

ת: מטעם שלטונות סוריה.

ש: מטעם שלטונות סוריה?

ת: ממשלת סוריה.

ש: ממשלת סוריה. ולא היתה בעיה בבית.

ת: טוב, אתה יודע שכל השחיתויות בארצות המזרח, בעיקר היום אתה רואה את זה בתורכיה עם הגביה עם כל הדברים האלה. שהיה הולך לגבות שם, אם היה גובה 500 אז 400 היה מכניס לכיס, את ה-100 ... השלטונות. ידעו על זה, זה היה מובן מאליו.

ש: כן.

ת: אז את אבא שלי לא היו רואים כל השנה כבר יותר.

ש: לא הבנתי.

ת: את אבא שלי בעלי העסקים לא ראו יותר כל השנה.

ש: פעם בשנה.

ת: כן, זה מה שהיה. לא היה רישום, לא היה שום דבר. ככה זה התנהל כל הענין הזה. אבא שלי שהעביר

את היתר, גם כן היה מישחו שלקח לו את

ש: את חלקו.

ת: כן, וככה זה המשיך הלאה. עד שהגיע לתקופת ... . הגיעו פרוטות ...

ש: פרוטות הגיעו.

ת: אין מה לעשות. זו היתה השיטה.

ש: זה היה סגנון החיים.

ת: כן. אחי המנוח, היה לי אח בשם ששון. הוא היה אח חורג מאמא הקודמת. ב-32' הוא היה בחור צעיר

בגיל 18, עלה ארצה.

ש: מה פתאום?

ת: ... אז אני מסביר לך תיכף. אמא שלו התחתנה בשנית. אמא שלו עם הבעל החדש החליטו לעלות

לארץ-ישראל.

ש: מי זה היה דרך אגב אביו?

ת: אביו זה אבא שלי, זה ששון.

ש: לא, אתה אומר שאמא שלו התחתנה

ת: האמא שלו התחתנה עם יהודי אחר.

ש: מי זה היה היהודי האחר הזה?

ת: גם כן קראו לו בנימין, במקרה.

ש: בנימין מה?

ת: בנימין ... , אני לא זוכר ...

ש: או. קיי. והם עברו לארץ-ישראל?

ת: הם עלו לארץ-ישראל.

ש: לאן? איפה הם התיישבו?

ת: עלו לחדרה דוקא. בחדרה היה יהודי שעלה אם אני לא טועה ב-1920.

ש: קמישלי?

ת: לא מקמישלי, מנציבין. הוא עבר דרך תורכיה ומשם עבר דרך חלב ולא היתה בעיה אז לעבור את

הגבולות. לא היו גבולות. הכל היה מטושטש ולא מסומן. היהודי הזה קראו לו, לך תזכור. עלה ב-1920.

היה קרוב משפחה של אמא של אחי. הוא כנראה עקב זה הגיע לחדרה.

ש: גם הוא הגיע לחדרה ב-1920?

ת: לא, ב-32'.

ש: אתה מדבר על מי שהגיע ב-1920?

ת: תקשיב, הקרובים של האמא שלו עלו ב-1920.

ש: עלו לאן?

ת: לחדרה. אחי באופן טבעי עלה כבחור רווק והלך לאמא שלו. במשך הזמן לאותו הדוד הזה שעלה ב-1920 היתה לו בת חמודה. היתה בת 14, 15. והם התחתנו. הקימו משפחה, יש לו היום שלושה ילדים נהדרים והוא עד היום המשפחה יושבת בחדרה. חלק בנחליאל עדיין, עדיין אחי

ש: שכונת התימנים מה שנקרא?

ת: כן, כן. נחליאל. חלק עבר לפרברים של חדרה. אבל ה... שלהם זה נחליאל.

ש: כן. עכשיו תרשה לי בנקודה הזאת, כי העלית פה נקודה מענינת, כמה קמישלים הגיעו לחדרה? באיזה תקופות גם?

ת: אנחנו היחידים.

ש: אתם המשפחה היחידה?

ת: כן. אף אחד לא ידע על המקום הזה.

ש: כן, אבל חוץ מאלה שציינת קודם.

ת: כן, בטח.

ש: הם משפחה אתה קורא להם.

ת: אנחנו ... השגנו שם. זה כי לא ידעו אפילו שקיים דבר כזה חדרה. ידעו ירושלים בעיקר. אחד המקומות שהתפללו על ירושלים, פה כל הדברים ש: עלו לירושלים.

ת: כן, כל הדברים, כל יהודי שקצת היתה לו אמונה אז ידע שירושלים היא עיר הקודש והוא צריך להגיע אליה.

ש: כשהוא מגיע לשם אל המשפחה שלו, אל אמא שלו, אל המשפחה ב-1932 בחדרה, במה הוא עסק שם?

ת: הוא עסק בעיקר בפרדסנות, השקיה, קטיפ, אריזה

ש: עבודה חקלאית?

ת: אי אפשר לקרוא לזה חקלאי. חקלאי זה בשדה, תפוחי אדמה. זה פרדסנות.

ש: בתעשייה החקלאית, נקרא לזה כך.

ת: לא היתה תעשייה. איך אתה יכול לקרוא לזה תעשייה?

ש: אז הוא עסק בחקלאות ...

ת: לקחו תפוזים, ארזו אותם ושלחו אותם לחוץ לארץ. פרדסנות. ... הוא התקדם במשך הזמן, הוא היה עובד צרכניה. היתה פעם רשת של צרכניות אם אתה זוכר. הוא היה מנהל הצרכניה ולאט לאט היתה לו חנות מכולת משלו. הביא ששה ילדים לעולם, שתי בנות וארבעה בנים. הבנות הגיעו לתואר ראשון

באוניברסיטת בר-אילן. הילדים רכשו לעצמם מקצוע והיו מבחינה כלכלית

ש: מסודרים.

ת: ... ככה, אין בעיות.

ש: מבחינת המסורת אני מבין שהוא המשיך לשמור שם על המסורת

ת: לא רק זה, אלא הוא גם היה יהודי דתי שבנה אצלו בבית בית כנסת.

ש: בבית שלו הוא בנה בית כנסת?

ת: בבנין.

ש: למשפחה?

ת: לא למשפחה. לכל היהודים שישבו בנחליאל שם. היו גרים גם תימנים שם.

ש: איך קראו לבית הכנסת הזה, אתה זוכר?

ת: אני חושב שזה חנינא ששון.

ש: אה, זה היה השם שלו?

ת: כן. למה חנינא ששון? הוא חלה, אז אחד הרבנים התימנים אמר לו – אתה חייב להחליף את השם שלך.

ש: למה, מה היה השם הקודם שלו?

ת: תיכף נגיע לזה. אמר לו – השם הפרטי שלך צריך להיות חנינא, ושם המשפחה שלך צריך להיות ששון. אז אכן היום שמות המשפחה של הילדים של אחי הם ששון. ... כי שם כל יהודי שבא מארצות

המזרח קראו לו מזרחי. היה מזרחי השם שלו.

ש: אה, השם שלו היה מזרחי?

ת: כן. אמר לו – במקום מזרחי שם המשפחה שלך יהיה ששון ושם הפרטי יהיה חנינא.

ש: מה היה השם הפרטי הקודם שלו?

ת: ששון.

ש: אה, ששון.

ת: אני מסביר לך – שם המשפחה היה מזרחי

ש: מזרחי ששון.

ת: השם הפרטי היה ששון. אז עשה מזה חנינא ששון.

ש: והיה לו שם בית כנסת אתה אומר?

ת: היה לו בית כנסת, היה לו בית שלו בנין בן שתי קומות ובית הכנסת היה בבנין בקומה השניה.

ש: באיזה נוסח התפללו שם בבית הכנסת הזה?

ת: נוסח תימני.

ש: אה, דוקא בנוסח תימני? לא קמישלי?

ת: תתפלל. תראה, אנחנו התפללנו, אני זוכר, בנוסח יהדות עיראק. לא יהדות חלב. היה לנו נוסח אחר.

יהדות חלב היתה אחת הקהילות המתקדמות בכל המרחב הזה. מקרב היהודים האלה יצאו רבנים גדולים

שהשם הגיע למזרח, למערב. ואילו יהדות קמישלי התפללה על פי נוסח יהדות עיראק.

ש: לפי מה שאני הבנתי ממך, המשפחה המורחבת הזאת של כמה משפחות היתה יחידה מקמישלי שישבה

בחדרה?

ת: נכון.

ש: באותה תקופה, אם אתה יודע, איפה עוד יש מקמישלי? באותה תקופה, שנות השלושים, איפה עוד ישבו קמישלים? אני מבין שבירושלים, נכון?

ת: תראה, אני לא זוכר על העליה שהיתה בשנות השלושים. הייתי בעצמי ילד. הייתי בגיל שמונה. נולדתי רק ב-32'. אז לי אין מושג, אבל אני יודע ש: הסאגה המשפחתית.

ת: בוא נגיד שעם הבגרות שלי ועם המגע עם בני האדם, עם קהילות, בעיקר עם היהודים האלה, יהדות כורדיסטן שעלתה ב-1920, 1915, הם באו על חמורים. את כל הדרך מכורדיסטן עלו לירושלים. יהדות קמישלי באותן שנים מעט מאוד עלו ארצה. עיקר העליה התחילה אחרי מלחמת השחרור. אז התחילו הפרעות ב-1950. היה שם משטר קשה שהם הגבילו את היהודים, שרפו בתי כנסת, לא נתנו ליהודים לצאת אחרי שקיעת החמה וכל זה. אנשים חיפשו דרכים לברוח. כי בסך הכל היהודים בקמישלי התבססו מבחינה כלכלית. עשו עסקים טובים. היו כאלה שעבדו שלושה חודשים בשנה וזה סיפק להם כלכלה לכל השנה.

ש: כן.

ת: הם לא כל כך מיהרו לבוא. היו כאלה שמתוך אמונה או מתוך זה שקרובי משפחה שעלו משם ... אצלנו אחי ואבי שתמיד התכתבו, הוא תמיד כתב על הפרדסים, על הריחות של התפוזים ועל כל הדברים האלה, ואבא שלי ממש קסם לו כל העניין.

ש: הבנתי. עוד נקודה אחת, אתה בטח יודע גם כן שבשנות השלושים הראשונות הגיעו יהודים מקמישלי וגם מכורדיסטן, אבל גם מקמישלי לחיפה והם אלה בין המייסדים של אלרואי וקרית חרושת.

ת: כן, נכון. הנה אתה רואה? אתה צודק. בעיקר באלרואי. אתה צודק בהחלט. אני לא זכרתי את הסיפור הזה אבל אני יודע שהיהדות הזאת שהיה לי קשר איתה אמיץ לטיפול בבעית יהודי סוריה, אז אני יודע שאתה צודק והם עלו בשנות השלושים, נכון.

ש: היה לך קשר איתם?

ת: היה לי קשר אמיץ איתם.

ש: יפה. אנחנו ניגע יותר מאוחר בקשר הזה. בוא נמשיך עם המשפחה שלך.

ת: אני אומר לך, המנטליות והתרבות של יהדות ערב לא בנויה לעבוד בעבודה חקלאית או עבודות בניה. זה כאילו לא מכבודם. אבא שלי ... בין האנשים האלה שלא רצו ללכת לעבוד בעבודות כאלה. בשבילו אלה היו עבודות בזווית. זה כאילו העבודות האלה מיועדות רק לערבים. אני אומר לך בפה מלא שאני

בגיל עשר, הגענו לחדרה ביום שבת

ש: רגע, רגע, אתה רץ מהר מדי, סליחה שאני

ת: כן.

ש: מה היו הנסיבות שבכלל הביאו אתכם לעלות ארצה ...

ת: אז אני מסביר לך, ההתכתבויות היו בין אבא שלי לאחי ששון המנוח.

ש: זה שישב בחדרה?

ת: כן. הוא תיאר את הפרדסים ואת הריחות, את היופי, את הצמחיה, את האויר ואת האדמה ...

ש: איך היה מתנהל קשר המכתבים הזה?

ת: מכתבים רגילים דרך הדואר.

ש: או.קיי.

ת: דואר רגיל. אבא שלי החליט ... '42 לחסל את כל מה שיש ולעלות ארצה. ככה זה היה. אז לא היתה בעיה של דרכונים. לא היתה בעיה של לעבור את הגבול של ארץ ישראל. אתה צריך רק מבריה קצת מיומן ואתה יכול להגיע לאן שאתה רוצה. הגענו עם הרכבת עד חלב, מחלב הגענו לדמשק. בדמשק יצרנו קשר עם ראשי הקהילה היהודית שם. היתה קהילה מבוססת, חזקה, עם השלטונות הצרפתיים והסורים, שידם היתה בכל.

ש: איזה שנה זה היה?

ת: '42. אז מלחמת העולם השנייה היתה במלוא עוצמתה בעיקר במזרח אירופה. העולם לא ידע על ההשמדה הגדולה שמתחוללת שם. אבל בדמשק אני זוכר היו שביתות נגד הצרפתים. הם לא רצו את הצרפתים בסוריה. כל יום שני וחמישי היו שם שביתות.

ש: הסורים עצמם?

ת: כן. זה היה בחנויות. שביתה ממש, פוגרומים ממש עם זריקת אבנים ...

ש: כנגד החילים הצרפתיים?

ת: כן, נגד הצבא הצרפתי וראשי הממשל הצרפתי וכל הדברים האלה. אני זוכר את זה יפה יפה. במלחמת העולם השנייה הצרפתים ששלטו בלבנון ובסוריה היו חסידי ממשלת וישי.

ש: כן.

ת: הם נטו יותר לצד הגרמני מאשר לבנות הברית. יש את הסיפור הזה של משה דיין, את הסכנה לפלישה לארץ-ישראל, עם יורדי הסירה

ש: כ"ד יורדי הסירה.

ת: נכון. אז אנחנו היגענו לדמשק, נפלנו לתוך הענין הזה של השביתות האלה, אבל ליהודים לא היה שום מגע עם כל הסיפור. לא נפגעו מזה ולא השתתפו בכל ההפגנות האלה.

ש: אני מבין שכל המשפחה יצאה?

ת: כן. אנחנו ועוד שתי משפחות.

ש: אה, יחד עם עוד שתי משפחות מקמישלי?

ת: כן, מקמישלי. היינו ביחד. יצאנו לחלב ביחד, לדמשק ביחד.

ש: אילו משפחות דרך אגב? מי הן?

ת: אני באמת לא זוכר. אחד בשם מטלוב.

ש: מבוקש יעני?

ת: לא, מטלוב זה לא מבוקש. ... שמאייתים את זה. זה לא מבוקש.

ש: זה לא מבוקש מטלוב?

ת: לא.

ש: טוב, סליחה.

ת: עוד אחת היתה חלף. שתי משפחות היו. ... בלבנון לא היו הבדלים במבנה המשפחה, במצב הכלכלי. היתה הרמוניה בין הקהילות האלה. לא היו השנאה והקנאה של היום שאחד רוצה לבלוע את השני. ישנו ביחד, אכלנו ביחד, התפללנו ביחד, כל הדברים האלה. משהו באידיליה שאי אפשר להסביר את זה. אם אתה חוזר היום לכל התקופה הזאת אתה רואה איזה מין גן עדן עלי אדמות היה. היום אתה לא רואה ש: מבחינת שיתוף הפעולה בין המשפחות ובין האנשים.

ת: כן. היו ויתורים, עשה את זה ככה, ההוא ביקש. אז תמיד מצאו את שביל הזהב לא להרים בעיות. עכשיו החלק העיקרי – התקשרנו עם ראשי הקהילה. ראשי הקהילה היו גם מטפלים בהברחת יהודים.

ש: אתה זוכר מי מראשי הקהילה? אתה זוכר שמות?

ת: קראו לו סלים תותאח, הידוע בכל סוריה ובכל לבנון. הוא היה איש כל-יכול. התקשרנו אליו, ההורים שלי ויתר ראשי המשפחות האלה, והוא שידך אותנו עם מבריה. אז איך נוכל לדעת אם המבריה הזו יהיה טוב או לא יהיה טוב? החליטו שאני אהיה האדם שילך עם המבריה לבד, בפעם הראשונה. אם אני אגיע לטבריה או לאחד הקיבוצים ואני אתן לו את הסיסמא חזרה הוא יביא את יתר המשפחה. אם לא, אז לא. אני הייתי ילד היפר-אקטיבי. הייתי מאוד מאוד פעיל. יותר בוגר מהגיל שלי. לכן סמכו עלי, גם הקהילה וגם יתר המשפחות האלה שהיו איתנו. יצאתי איתו, אני חושב שזה היה באפריל 1942. ירדו גשמים ובדרך, בצפון בעיקר, יש שם ... רעידת אדמה. יש שם סלעים שחורים שהיו מכוסים בבוץ והחלקות. כל הדברים האלה זה לא היה נעים כל כך.

ש: מה היה המסלול שלך?

ת: תקשיב טוב. אנחנו נסענו עד הגבול במונית. אחרי זה התחלנו ללכת ברגל.

ש: איפה ירדתם?

ת: את זה אני לא זוכר. גבול פלסטינה-סוריה. אבל לא זוכר כי לא עלה בדעתי אפילו לזכור את זה. היו גשמים עזים והמבריה אמר לי – עכשיו אי אפשר לצאת. בוא נהיה פה בכפר כמה ימים ואחרי זה יתחיל להתבהר מזג האוויר אנחנו נצא לדרך. אותי הכניס לאיזו חנות מכולת, כנראה זה היה מכר שלו או משהו. ישנתי שם כמה ימים. אחרי יצאנו לדרך. הגענו לגבולות קונייטרה של היום.

ש: אגב, זה היה כפר דרוזי או מוסלמי?

ת: לא זוכר. אני באמת לא זוכר כי לא היה מעניין אותי כל הדברים האלה. הגענו כמעט לעיר קונייטרה. אז היה לפני זמן הקציר. התבואה, הקמה, היתה בגובה של אדם. פתאום אומר לי המבריה – קח את הרגלים ותסתלק. היו שם פרשים סורים שרכבו על סוסים והם ראו אותנו כנראה ורדפו אחרינו. כל אחד ... נתפס.

הם הרימו את שנינו, התחילו לחקור

ש: תפסו את שניכם?

ת: כן. הרימו אותנו שם. הוא טען מה שטען ואני אמרתי שאני יתום, ברחתי מההורים ואני מוסלמי וכל הדברים האלה. שאל אותי אחד האלה – יש לך קצת כסף? היו מוכנים לשחרר אותי. לא היה לי. לקחו אותי לעיר קונייטרה למשטרה והתחילו לחקור אותי. אמרתי לחוקר – אני מוסלמי אני יתום, בערבית

ככה. אמר לי - טוב, אם אתה מוסלמי ואתה יתום, ניקח אותך לקאדי והוא יגדל אותך. שמעתי קאדי מוסלמי, אמרתי ... אחר כך אמרתי - לא, אני יהודי. "יא עקרוט" - הוא אומר לי - תחליט ש: עקרוט?

ת: זה שד. תחליט מה אתה, יהודי או מוסלמי? אמרתי לו - אני יהודי, אני רבתי עם ההורים ופשוט ברחתי מהבית. קיצורו של דבר, אז לא היו הבעיות הפוליטיות של היום. אז דבר ראשון הרימו טלפון לתלמוד תורה. אמרו - יש לנו ילד בגיל עשר בשם יהודה. (הם שאלו -) מה איתו? הוא אומר - השד הזה, מהר תחזירו אותו. אתם לא יודעים מה שהוא עשה הבן אדם הזה.
ש: הבחור הצעיר הזה.

ת: כן, הילד הזה. קיצורו של דבר, העבירו אותי ברכבת לילה מקונייטרה לדמשק והחזירו אותי הביתה, בלי משמר בלי כלום. הגעתי אני זוכר בשעה שתיים בלילה ...
ש: הביתה אתה מתכוון לדמשק?

ת: לדמשק, כן. אני בא שם לרובע היהודי, הגטו היהודי, אני רואה מסכנה אמא שלי ... יושבת ובוכה. היא לא ידעה מה איתי, חי או מת. פתאום צנחתי לה בשעה כזאת. קיצורו של דבר, אחרי זמן מה, ראשי הקהילה סידרו לנו שנחצה את הגבול עם מבריה אחר אבל ברכבת שנוסעת מדמשק לאל-חמה, ליד חמת גדר היום, הגבול הירדני-פלסטיני-סורי. משם לעלות לאוטובוס ולהגיע לחיפה. קיצורו של דבר נסענו רגיל, הגענו שם לגבול. המבריה הזה סגר אותנו בתוך תא בתוך הרכבת עצמה.

ש: אני לא מבין, למה לא המשכתם עם הרכבת מאל-חמה לצמח ולחיפה?
ת: אז אני מסביר לך, יש ביקורות גבול הרי. ביקורות דרכונים, תעודות מעבר, כל הדברים האלה. לנו לא היה כלום. אז בשביל לעבור את זה היינו צריכים להסתתר. אז הוא סגר אותנו בתוך תא. לפני זה ההורים שלי קיבלו כל אחד שם מוסלמי. אבא שלי היה עבדאללה, אמא שלי היתה פהימה, הילדים היו אחמד, מוחמד, כל הדברים האלה. גם הלבוש היה כערבי לכל דבר. אנחנו לא נבדלנו מהערבים אולי רק בגלל האמונה. אבל מבחינת התרבות והמנטליות היא היתה אותו הדבר ערבית. הגענו לאל-חמה, לאזור שהיו באים לשם מכל ארצות ערב. כמו שהיום

ש: ריבוי המעיינות החמים.

ת: כן. היתה לנו האחות הצעירה, היתה בת ארבע. אני לא יודע איך שקרה, הלכה לה הילדה הזאת.
ש: מה היא

ת: הלכה. פשוט היא הלכה כנראה את הדרך. כשירדנו היא נעלמה לנו הילדה הזאת והגיעה עד גשר בנות יעקב ברגל. אחרי זה המבריה היה בסדר, גייס עוד כמה אנשים שם והלכו ומצאו אותה. הביאו אותה, עלינו לאוטובוס, זה היה בשבת.

ש: באיזה תאריך, אתה זוכר פחות או יותר?

ת: ב-42', באפריל היה כל הסיפור הזה. אפריל 42'.

ש: זאת אומרת גם הפעם שאתה ניסית קודם?

ת: כן.

ש: הכל היה באותו

ת: כן, באותו חודש היה.

ש: הבנתי.

ת: עלינו לאוטובוס שנסע מאל-חמה לחיפה. הגענו שם למשפחה של קמישלאים שעלו לפני זה ארצה.

ש: לחיפה?

ת: כן.

ש: רגע, אבל האוטובוס לא עובר ביקורות ודרכונים?

ת: לא, לא עבר דרכונים, כלום. מאל-חמה לגבול פלסטינה לא עבר. זה כאילו אזרחים פלסטינאים.

ש: שבאו להתרפא שם במעיינות החמים?

ת: כן. הגענו אני זוכר אחרי הצהריים לחיפה למשפחה הזו

ש: איזו משפחה זו היתה?

ת: חביבו.

ש: חביבו?

ת: חביבו דוד. הוא נפטר הבחור הזה

ש: והוא קמישלי במוצאו?

ת: כן. הוא נפטר. הוא עבד איתי יחד בענין הזה של יהדות קמישלי.

ש: אני מבין אם כך שהיתה כבר אז בחיפה קהילה קמישלית.

ת: כן, היתה. היו כמה משפחות שם שעלו לפני זה ארצה.

ש: מתי זה לפני זה?

ת: '38, '39. אני לא זוכר.

ש: ואיפה הן ישבו?

ת: הן ישבו ברחוב

ש: השומר?

ת: השומר. הנה אתה רואה, אתה זוכר יותר טוב ממני. רחוב השומר, כן. הגענו לשם, נתנו את הסיסמה

למבריה, המבריה הלך לשלם. צלצלנו לאחי. אחי ביום ראשון שלח את בתו ... שהיה נוטר במשטרת

פלסטינה. הוא לא היה שוטר, אלא היה נוטר. אז הנוטרים הלכו עם קולפק כזה, כובע כזה מאוד גדול,

פרווה כזאת ... קולפק. ביום ראשון זה היה. הוא בא, הביא אותנו באוטובוס, ירדנו לחדרה. שם בחדרה

סידרו לנו כאילו אזרחות פלסטינאית

ש: מי סידר לכם את זה?

ת: הקהילה היהודית שם. בתוך נחליאל עצמה. המוכתאר.

ש: המוכתאר של נחליאל?

ת: כן. היו מוכתארים של כל שכונה שם.

ש: תימני אני מבין הוא היה?

ת: כן, תימני.

ש: אתה זוכר את השם שלו?

ת: לא, לא זוכר. צנעני, לא זוכר איך קראו לו.

ש: בחיפה שם לקמישלים כבר היה בית כנסת משלהם?

ת: זה אני באמת לא זוכר, כי הייתי בסך הכל חצי יום שם.

ש: אה, זה הכל?

ת: אני לא זוכר.

ש: הבנתי, בסדר.

ת: אז דבר מעניין, מה שזעזע אותי, אתה יודע שכל יהדות סוריה גדלה על ברכי המסורת היהודית. אם

איש למשל עישן, בעיקר בקמישלי, בשבת, היו מטילים עליו חרם.

ש: היו מטילים עליו חרם אם הוא היה מעשן בשבת?

ת: אם הוא היה מעשן, הולך לזונה או משהו. עד כדי כך תפסו את הקהילה בצורה מאוד ... שלא תהיה

פזיזות ושלא יטמעו בתוך הגויים שם המוסלמים.

ש: שישארו ביהדותם.

ת: כן. בתוך כל מיני ... הקהילה קטנה הזאת שהיתה בקמישלי שלא יתחתנו עם מוסלמיות או נוצריות וכל

הדברים האלה. כלומר הועד או ראש הקהילה היה מאוד דומיננטי בדברים האלה.

ש: מי היה באמת אז ראש הקהילה?

ת: קראו לו משה נחום. הוא היה ראש הקהילה. הרב קראו לו, לך תזכור, מרדכי

ש: בנימין?

ת: לא. הוא היה איש מבוגר, ירא אדם ואלוהים.

ש: מרדכי אמרת?

ת: כן, אבל לא זוכר שם המשפחה. גם כן כמו שם פרטי כזה. תמיד אנחנו הכרנו אותו כחכם מרדכי. לכן

יהדות קמישלי לא יצאה ... להתבולל. אבל היתה בעיה אחרת. אחרי שהתחיל גל העלייה של ההברחות

דרך נציבין ודרך חלב ודרך אסכנדרון, ההגנה וכל הדברים האלה, אז הרבה בנות נשארו שם רווקות. היו

כאלה שברחו עם מוסלמים מרצון וכאלה פחות מרצון.

ש: אתה מדבר עכשיו על שנות הארבעים?

ת: כן, לא, אחרי. גם ... שנות אחרי החמישים.

ש: אה, הגעת כבר לשנות החמישים?

ת: כן. כי רוב הקהילה חיה בנוח שם. לא רצתה כבר לחיות במקום הזה.

ש: כן, אנחנו תיכף ניגע גם בנקודה הזאת.

ת: אז זה בוא נגיד עד הנסיעה לחדרה. זהו, זה הפרק עם העלייה ארצה.

ש: כן, עכשיו בחדרה, מה עשיתם בחדרה?

ת: אז אני מסביר לך, האבא שלי, כיתר ראשי המשפחות מיהדות קמישלי, לא שש ללכת לעבודה

חקלאית, לחפור בורות לעצי פרי הדר ולהשקות ... לארוז, כל הדברים האלה. אז אני ... כבר יצאתי

לעבודה בגיל 10.

ש: איפה? בחדרה? בפרדסים?

ת: כן, בפרדסים, למדתי לארוז תפוזים. יש לי אפילו איזו תמונה אתה רואה אותי ילד כזה קטן עם כובע עם מצחיה יושב ואורז תפוזים. היו לי אחים קטנים, אני ... מהם, אני הפכתי להיות בצורה טבעית הבן המפרנס את כל המשפחה.

ש: איפה גרתם?

ת: גרנו בנחליאל, אני מסביר לך.

ש: שכרתם דירה?

ת: לא, היינו אצל אחי.

ש: הוא נתן לכם חדר?

ת: חדר. עכשיו אני רוצה לגלות לך עוד דבר אחד. החדר היה בלי גג. אז הוא כיסה אותו בענפי עצים. בחורף היינו ממש כמו תרגולת שהוציאו אותה מתוך מים, ובקיץ לווהט. זה היה מה שהיה.

ש: לא בית לבנים? לא עם קירות?

ת: ארבעה קירות היו. אני אומר לך התקרה.

ש: אבל לא צריף מפחים או משהו?

ת: לא, לא. בית ... עם כל הדברים האלה כפי שבנו אז בארץ-ישראל. אחי עשה את זה לא מתוך שרצה לפגוע בנו. זה מה שהיה. אחרי זה עברנו לחדר אחר, בתוך נחליאל עצמה.

ש: זאת אומרת המשפחה שלך בעצם התפרנסה מיגיע כפייד?

ת: הייתי אומר שכן.

ש: במה עבדת?

ת: עבדתי בתלישת ... תפוחי אדמה, זריעה, עידור, השקיה. אפילו השקיה בשעות הלילה. מה שהיה צורך. עבודה בפרדסים, כל הדברים האלה, סחיבת תפוזים מהפרדס לבית האריזה. אז לא היתה כל הטכנולוגיה של היום. היית צריך לסחוב את זה עם כל הדברים, אתה ועוד אחד עם הארגז הזה, להוביל את זה לבית האריזה. היו ממיינים את התפוזים בידיים, לא כמו היום שכל אחד סרט נע. את הבררה למשל, את הגדולים, היו יושבות שם הנשים מסביב לסרט שהיו זורקים את התפוזים בפנים. התפוזים היו הולכים על סרט.

ש: משני הצדדים.

ת: כן. משני צידי הסרט ישבו שם אנשים ובררו – בררה שמו בצד, תפוזים סוג א' שמו פה. כי ככה זה היה.

ש: מה אביך עשה?

ת: לא עשה כלום. ישב בבית ... ישב בבית הכנסת קצת, למד וזה.

ש: אז כמה זמן אתם ככה בחדרה?

ת: כל הסיפור הזה נמשך עד 1945. אז אמא שלי חלתה ואמרו שבירושלים בבית החולים הדסה הר הצופים יש רופא מומחה. אז אנחנו שמענו על זה אז כשהיינו בסוריה, שהר הצופים היה ידוע בכל המזרח

התיכון

ש: כבית חולים

ת: עם רופאים טובים, מומחים, כל הדברים האלה, שהיו באים לפרקים גם מארצות ערב. נדמה לי שהיו לה בעיות עם הראות. עברנו לגור בירושלים. אז גם כן התלאות האלה התחילו גם פה בירושלים.

ש: איפה בירושלים?

ת: ברחוב שערי הרחמים קראו לו.

ש: איזו שכונה זו?

ת: מקביל לשכונת האורפלים, אלה יהודים שעלו מאורפא ... מתורכיה.

ש: זה בתחום תורכיה?

ת: כן. ויהודים שעלו מכורדיסטן אז, שעלו בשנות העשרים.

ש: איך קראו להם אלה?

ת: כל מיני – ברזאנים, דואכלים

ש: ג'רמוקלים?

ת: ג'רמוקלים, כן. כל אלה, כל קהילה

ש: כל כפר בעצם.

ת: בעצם שמר על האותנטיות של המקום שהוא יצא ממנו. שמות המשפחה שם גם כן היו אותם שמות. הרחוב הזה היה רחוב בוא נגיד דל מאוד.

ש: עכשיו כשאתה מסתכל על ירושלים, איפה ממוקם הרחוב הזה?

ת: אתה מכיר את ירושלים?

ש: כן, קצת.

ת: אתה יודע איפה רחוב בצלאל?

ש: כן. לא רחוק מרחביה.

ת: לא, לא. רחביה ... תסתכל על זה מרחוק.

ש: כן, אבל זאת אומרת כשהיום אני מסתכל על זה, זה לא מאוד רחוק מרחביה.

ת: לא. אם אתה שמעת פעם על שכונת שיח' בדר

ש: איפה שהיום מה שנקרא משרדי הלאום, קרית הממשלה.

ת: כן. האוניברסיטה בגבעת רם, אתה עולה שם לרחוב בצלאל, בדיוק בעליה הזאת ישנה התחלת הרחוב.

ש: הבנתי.

ת: היו אנשים דלים, אנשים שהיתה להם מצוקה כלכלית קשה מאוד. אנשים התיישבו בחדר אחד משפחה גדולה.

ש: ב-?

ת: בתוך חדר אחד. לא היה את הענין הזה עם המקררים, מכונת כביסה, כל הדברים האלה.

ש: עזרה סוציאלית, לא היתה?

ת: עזרה סוציאלית, אני לא חושב שהיה.

ש: למה דוקא אבא בא להתיישב שם?

ת: בגלל אמא שלי. אמא היתה צריכה לעבור את הניתוח.

ש: כן, אבל אני מבין שבירושלים היתה שכונה שבה גרו קמישלים, לא?
 ת: לא היתה שכונה מוגדרת. היו כאלה שגרו קצת עם הכורדים האלה. קראו עוד שכונה, שכונת אבו-בסל.
 שכונת הפחים קראו לזה. זה ברחוב אגריפס כיום. שכונה שבנויה מצריפים ומבתים רעועים, כל הדברים האלה.

ש: מי התישב שם?

ת: גם כן חלק מיהדות קמישלי.

ש: חלק מיהדות קמישלי?

ת: כן.

ש: איך קראתם לזה בערבית? בסל?

ת: אבו-בסל. זה לא זה. שכונת אבו-בסל זה במקום אחר. שכונת הפחים. תקרא לזה ככה, שכונת הפחים.

ש: בערבית בסל זה פחים?

ת: לא, בסל זה משהו אחר.

ש: זה בצל.

ת: זה בצל, כן.

ש: או.קיי.

ת: זה היה ברחוב אחר. ברחוב יפו זה היה. למה בסל? היו שם כל הסוחרים של הבצל ישבו שם. לכן קראו לזה אבו-בסל.

ש: הבנתי.

[סוף הראיון]